

Nội dung và phương thức giáo dục ý thức tự học cho học sinh trung học phổ thông theo tư tưởng và tấm gương Hồ Chí Minh

Bùi Thị Cần*, Trần Hữu Trọng**

*TS, Trường Sư phạm, Trường Đại học Vinh

**Học viên Lớp CTH 30C - Trường Đại học Vinh

Received: 20/6/2024; Accepted: 27/6/2024; Published: 5/7/2024

Abstract: Educating a sense of self-study for students in general is an important issue in developing their qualities and abilities, especially educating a sense of self-study for high school students according to the ideology and the example of President Ho Chi Minh has even more practical significance. The article focuses on presenting some content and methods of educating students about self-study according to the ideology and example of President Ho Chi Minh.

Keywords: Content, educational methods, self-learning awareness, pupil, thought, Ho Chi Minh's example.

1. Đặt vấn đề

Trên cơ sở Nghị quyết 29 (2013) của Ban chấp hành Trung ương Đảng và Nghị quyết 88 (2014) của Quốc hội, Đại hội XIII của Đảng Cộng sản Việt Nam tiếp tục nhấn mạnh chủ trương đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục đào tạo theo hướng “*Chuyển mạnh quá trình giáo dục từ chủ yếu trang bị kiến thức sang phát triển toàn diện năng lực và phẩm chất người học... Đào tạo con người theo hướng có đạo đức, kỹ luật, kỷ cương, ý thức trách nhiệm công dân, xã hội...*” [1, tr.232-233]. Vì thế, trong thời gian qua hoạt động giáo dục của các cấp học, bậc học đã có nhiều đổi mới về phương pháp, nội dung và tạo được sự chuyển biến rõ rệt. Trong đó, việc giáo dục cho học sinh (HS) phổ thông ý thức tự học (YTTH) được xem là nội dung rất quan trọng, bởi đây là một phương pháp học tập rất hiệu quả, giúp HS hình thành được tính tích cực, độc lập tự giác trong học tập cũng như nền nếp làm việc khoa học. Từ đó quyết định thúc đẩy sự phát triển các phẩm chất và năng lực của HS.

Trong bối cảnh toàn Đảng, toàn dân, toàn quân ta đang quyết tâm thực hiện Kết luận số 01-KL/TW ngày 18/5/2021 của Bộ Chính trị về tiếp tục thực hiện Chỉ thị số 05-CT/TW về đẩy mạnh học tập và làm theo tư tưởng, đạo đức, phong cách Hồ Chí Minh thì việc giáo dục YTTH cho HS theo tư tưởng và tấm gương của Chủ tịch Hồ Chí Minh lại càng có ý nghĩa thiết thực, vô cùng quan trọng.

Tuy nhiên, để giáo dục YTTH cho HS trung học phổ thông (THPT) theo tư tưởng và tấm gương của

Chủ tịch Hồ Chí Minh ngày càng có hiệu quả thì cần xác định nội dung và phương thức giáo dục. Nếu không xác định được nội dung và phương thức một cách rõ ràng thì việc áp dụng trong giáo dục sẽ rất khó khăn, chung chung và dẫn tới kết quả giáo dục có thể sẽ là hình thức, hiệu quả giáo dục sẽ không cao. Vì vậy, nghiên cứu để chỉ rõ các nội dung và phương thức giáo dục cụ thể sẽ mang lại những cơ sở quan trọng cho việc áp dụng trong thực tế phù hợp với đối tượng HS THPT ở các địa bàn khác nhau, đáp ứng được yêu cầu và mục tiêu đổi mới giáo dục hiện nay của nước ta.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Một số nội dung giáo dục YTTH cho HS THPT theo tư tưởng và tấm gương của Chủ tịch Hồ Chí Minh

Với Chủ tịch Hồ Chí Minh, học tập trong đó tự học (TH) có vai trò đặc biệt quan trọng, là một trong những yếu tố quyết định tạo nên trí tuệ, nhân cách của mỗi người. TH tập và học tập suốt đời là một luận điểm quan trọng trong tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục. Đồng thời, Hồ Chí Minh là một tấm gương sáng về TH tập, tự rèn luyện để các thế hệ nhân dân Việt Nam chúng ta noi theo.

HS THPT là thuật ngữ chỉ về HS Việt Nam có tuổi từ 15 đến 18, là những người học đang theo học tại các cơ sở giáo dục phổ thông, bậc THPT (từ lớp 10 đến lớp 12). Giáo dục YTTH cho HS THPT theo tư tưởng và tấm gương Hồ Chí Minh là hoạt động có mục đích, có tổ chức dưới vai trò chủ đạo của GV và

các lực lượng sư phạm khác nhằm làm cho HS THPT xác định động cơ, mục tiêu TH đúng đắn, học tập và làm theo những nội dung cơ bản trong tư tưởng và tấm gương của Hồ Chí Minh về TH, từ đó góp phần phát triển năng lực, hoàn thiện phẩm chất nhân cách của bản thân.

2.1.1. *Giáo dục mục đích, nguyên tắc, nội dung và phương pháp TH cho HS THPT theo tư tưởng và tấm gương Hồ Chí Minh*

Giáo dục mục đích TH, theo Hồ Chí Minh, mục đích của TH là *“Học để sửa chữa tư tưởng... Học để tu dưỡng đạo đức cách mạng... Học để tin tưởng... Học để hành”* [2, tr.360-361]. Từ đó, Hồ Chí Minh khẳng định một triết lý giáo dục là *“Học để làm việc, làm người, làm cán bộ. Học để phụng sự đoàn thể, giai cấp và Nhân dân, Tổ quốc và nhân loại”* [2, tr.208]. Do vậy, nhiệm vụ của nhà quản lý, nhà giáo dục là: *“Phải nâng cao và hướng dẫn việc TH”* [2, tr.360] để phát triển toàn diện nhân cách người học và phục vụ cho sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc.

Giáo dục về nguyên tắc TH, theo Hồ Chí Minh, muốn TH thành công phải có kế hoạch, phải sắp xếp thời gian học tập khoa học, phải bền bỉ kiên trì thực hiện kế hoạch đến cùng: *“Sắp xếp thời gian và bài học,... phải cho khéo, phải có mạch lạc với nhau, mà không xung đột với nhau”* [3, tr.312]. Người yêu cầu: học phải có quyết tâm; muốn có quyết tâm thì phải có tinh thần, *“phải tự nguyện, tự giác, xem công tác học tập cũng là một nhiệm vụ mà người cán bộ cách mạng phải hoàn thành cho được”* [4, tr.98]. Bên cạnh đó Người yêu cầu không được học lý luận suông, nguyên tắc phải vừa TH vừa kiểm chứng kiến thức trong thực tiễn xem có phù hợp, có đúng hay không. Có như vậy TH mới có giá trị, mới phục vụ được bản thân và cách mạng. Người chỉ rõ *“kết hợp chặt chẽ giữa học và hành, lý luận gắn liền với thực tiễn... kết hợp TH với học trong nhà trường, học trong sách vở và học trong cuộc sống”* [5, tr.26].

Giáo dục về nội dung TH, để có thể phát triển một cách toàn diện, có được một vốn tri thức phong phú, Hồ Chí Minh yêu cầu phải TH tất cả các lĩnh vực, cả chuyên môn nghiệp vụ lẫn lý luận, đạo đức. Trước tiên là giáo dục, học tập lý luận Mác - Lênin. Đồng thời, kết hợp chặt chẽ giữa *“học làm tính, học chính trị, học lịch sử, học khoa học thường thức”* [3, tr.469]. Việc học tập các kinh nghiệm thực tế cũng được Người hết sức chú trọng. Một trong những nội dung TH mà Người quan tâm đến là TH về tư tưởng

và tự trau dồi về đạo đức cách mạng. Theo Người hăng hái theo cách mạng điều đó rất hay nhưng tư tưởng phải thật đúng, phải có đạo đức cách mạng thì mới hy sinh tận tụy với cách mạng, mới lãnh đạo được quần chúng đưa cách mạng tới thắng lợi hoàn toàn. Vì vậy, Người yêu cầu *“Học để sửa chữa tư tưởng... Học để tu dưỡng đạo đức cách mạng”* [2, tr.360].

Giáo dục phương pháp TH, cần phải giáo dục cho HS biết nhiều phương pháp TH hiệu quả như lập kế hoạch và mục tiêu học tập thật rõ ràng; chủ động tìm kiếm tài liệu liên quan đến bài học; chọn lọc thông tin, kiến thức quan trọng khi TH; học sâu, hiểu lâu những kiến thức đã học và rèn luyện tính kỷ luật, kiên trì nhẫn nại khi TH. TH qua nghiên cứu tài liệu, giáo trình, sách tham khảo theo sự chỉ đạo, định hướng của GV. Hồ Chí Minh nhận định là phải triệt để tận dụng các hoàn cảnh, phương tiện, hình thức để TH. Người đặt vấn đề: *“Học ở đâu?”* Người trả lời: *“Học ở trường, học ở sách vở, học lẫn nhau và học Nhân dân, không học Nhân dân là một thiếu sót rất lớn”* [2, tr.361].

Chủ tịch Hồ Chí Minh cũng xác định việc TH muốn diễn ra tốt phải dựa trên những phương pháp đúng. Hồ Chí Minh yêu cầu trong học tập phải lấy TH làm chính. Hồ Chí Minh chỉ rõ: *“Lấy TH làm cốt”* [3, tr.312]. TH theo Hồ Chí Minh là TH một cách hoàn toàn chủ động, tự giác, tự chủ, tích cực, độc lập, không đợi ai nhắc nhở, không chờ ai giao nhiệm vụ. Hồ Chí Minh khẳng định muốn TH tốt phải *“Do thảo luận và chỉ đạo giúp vào”* [3, tr.312]. Người xác định thảo luận tập thể lớp học, những người học xung quanh là cách để có được kiến thức nhanh và tốt nhất. Người học có thể TH để chiếm lĩnh, nhưng để hiểu thực chất và nắm chắc nội dung TH, người học cần đem những kiến thức mà mình “tự” lĩnh hội để trao đổi, thảo luận với GV, đồng đội, với nhóm TH và với tập thể lớp học. Thông qua thảo luận, trao đổi, người học từ chỗ biết ít, biết đơn giản đến biết nhiều, nắm sâu sắc vấn đề.

Chủ tịch Hồ Chí Minh đã chỉ ra TH cần có sự định hướng, chỉ đạo của người dạy. Nhưng vai trò chỉ đạo chỉ là “giúp vào” chứ không là yếu tố quyết định đến phương pháp TH. Tác động sư phạm thông qua dạy học của người dạy sẽ giúp cho người học TH một cách hiệu quả bởi GV sẽ chỉ đạo, định hướng, hướng dẫn, kiểm tra, đánh giá cả mục đích, nội dung phương pháp TH và kết quả TH của người học.

Theo Hồ Chí Minh, người học phải có thái độ học

tập đúng đắn, khiêm tốn, say mê, cầu thị, chân thành, không kiêu ngạo, không giấu dốt; phương pháp học tập khoa học, sáng tạo và hiệu quả theo phương châm lấy *TH làm cốt*. Việc xác định đúng động cơ và thái độ trong học tập là nội dung hết sức quan trọng và cần thiết, nhưng để hiện thực hóa động cơ, thái độ đó; đòi hỏi tất yếu khách quan là phải xây dựng được phương pháp học tập khoa học.

Ngoài ra, việc giáo dục YTTH cho HS THPT cần phải chú ý phát triển các kỹ năng cần thiết để nâng cao YTTH cho HS theo tư tưởng và tấm gương Hồ Chí Minh. Giáo dục YTTH cho HS cần phát triển về các kỹ năng lĩnh hội, chiếm lĩnh, mở rộng, phát triển tri thức, thông qua các thao tác và quy luật của tư duy lôgic, như: ghi nhớ, tái hiện, khái quát hoá, trừu tượng hoá, phán đoán, suy lý, phân tích, tổng hợp... Đây là những kỹ năng có vai trò to lớn, trong TH của HS. Nó biểu hiện chủ yếu ở các kỹ năng tìm tòi, phát hiện vấn đề và vận dụng kiến thức vào tự giải quyết vấn đề học tập của mỗi HS theo yêu cầu từng môn học.

2.1.2. Giáo dục tấm gương Hồ Chí Minh về TH cho HS THPT

YTTH của HS THPT được biểu hiện ở nhiều mặt trong đó tập trung ở ý chí vượt khó trong học tập, TH của mỗi người. Chủ tịch Hồ Chí Minh là tấm gương mẫu mực về *ý chí vượt qua khó khăn, gian khổ để TH; TH thường xuyên, bền bỉ, suốt đời; TH vì nước, vì dân*. Trong điều kiện hết sức khổ cực, gian nguy, Người vừa hoạt động cách mạng, vừa làm việc vừa TH bằng những phương pháp sáng tạo và hiệu quả. Do đó, cần phải giáo dục cho HS có ý chí, nghị lực vươn lên để TH tập, tự nghiên cứu hoàn thiện bản thân.

Ý chí TH được biểu hiện ở tính độc lập, kiên trì, khắc phục khó khăn, gian khổ, quyết tâm chiến thắng những hạn chế của bản thân mình để đạt được mục đích của hoạt động TH. Tình huống học tập, TH càng khó khăn gian khổ, phức tạp bao nhiêu thì ý chí TH của người học càng bộc lộ rõ nét bấy nhiêu. Chủ tịch Hồ Chí Minh đã dạy: *“Học để làm việc, làm người, làm cán bộ; Học để phụng sự đoàn thể”* [3, tr.684]. Học phải có ý chí quyết tâm để phục vụ Nhân dân, chứ không phải học để thăng quan, tiến chức.

Giáo dục tấm gương Hồ Chí Minh về TH cho HS THPT cần chú ý giáo dục tấm gương TH thường xuyên, bền bỉ, suốt đời; TH vì nước, vì dân. Cuộc đời của Bác là một quá trình vừa học tập vừa hoạt động cách mạng. Học tập để hoạt động cách mạng,

đạt được mục đích, lý tưởng của mình; qua hoạt động cách mạng, không ngừng TH, hoàn thiện tri thức và nhân cách của bản thân. Quá trình ấy đã tạo nên Hồ Chí Minh, một thầy giáo mẫu mực, một nhà giáo dục vĩ đại. Người đã để lại tấm gương cao đẹp về tinh thần TH và học tập suốt đời cho chúng ta noi theo. Người luôn quan niệm *“Nếu không chịu khó học thì không tiến bộ được. Không tiến bộ là thoái bộ. Xã hội càng đi tới, công việc càng nhiều, máy móc càng tinh xảo. Mình mà không chịu khó học thì lạc hậu, mà lạc hậu thì bị đào thải, tự mình đào thải mình”* [5, tr.333].

Việc TH của Bác Hồ có mục đích cuối cùng là làm cách mạng, giải phóng dân tộc và xây dựng đất nước. Người đã đưa cách mạng Việt Nam đến thắng lợi bằng sự vận dụng sáng tạo chủ nghĩa Mác - Lênin vào hoàn cảnh cụ thể ở Việt Nam. Vận dụng sáng tạo chính là quá trình tự thích nghi, tự tìm tòi thâm nhập thực tiễn, đúc rút kinh nghiệm, phát huy nội lực. Sâu xa hơn, đó là quá trình TH, tự giáo dục để làm cho nhân cách và năng lực của mình phù hợp với mục tiêu, lý tưởng, phù hợp với yêu cầu công việc. Việc TH của Bác diễn ra suốt cả cuộc đời cách mạng của mình, cho tới khi tuổi cao, sức yếu, Bác vẫn giữ được tinh thần TH bền bỉ vì nước, vì dân. Vì phục Nhân dân là sự nghiệp suốt đời, sức mạnh và trí tuệ trong dân rất lớn nếu không tự giác học tập cán bộ sẽ không theo kịp Nhân dân, không phục vụ được cách mạng.

2.2. Một số phương thức giáo dục YTTH cho HS theo tư tưởng và tấm gương của Chủ tịch Hồ Chí Minh

Thứ nhất, lên lớp cho HS THPT về nội dung, biện pháp, nguyên tắc TH theo tư tưởng và tấm gương Hồ Chí Minh vào đầu khoá học. Đối với HS THPT, không ít HS chưa nhận thức được nhiều về tầm quan trọng của TH, đặc biệt là giáo dục lồng ghép những nội dung tư tưởng và tấm gương Hồ Chí Minh về TH. Đầu khoá học là thời điểm quan trọng và cực kỳ thuận lợi để giáo dục YTTH và được HS tiếp nhận rất hào hứng, nhanh chóng. Khi HS mới nhập học, nhà trường tổ chức lên lớp về vị trí, vai trò của TH, nội dung, phương pháp TH nói chung, theo tư tưởng và tấm gương Hồ Chí Minh nói riêng... Tạo điều kiện cho HS nắm bắt được phương pháp TH hiệu quả, giảm thiểu sự bỡ ngỡ lúng túng, chủ động tổ chức việc học để có thể học tốt ngay từ những môn học đầu tiên. Đồng thời trong các buổi học đầu khóa có thể lồng ghép chiếu phim tư liệu về cuộc đời, sự

nghiệp và tấm gương Hồ Chí Minh, qua đó sẽ giáo dục được cho HS YTTH theo Bác Hồ kính yêu của dân tộc.

Thứ hai, định hướng, chỉ dẫn TH cho HS THPT theo tư tưởng và tấm gương Hồ Chí Minh trong quá trình dạy học các môn học. Phương thức này nêu bật vai trò của GV, những người trực tiếp lên lớp. Bên cạnh truyền thụ những tri thức khoa học, GV phải chỉ dẫn, kêu gọi những nội dung mở mang tính định hướng, phương pháp tiếp cận nội dung, cách thức giải quyết và tìm nguồn tài liệu;... Đồng thời trong quá trình dạy và học môn học, các GV luôn luôn có ý thức hướng dẫn, giúp đỡ HS xây dựng, rèn luyện phương pháp TH phù hợp với đặc điểm, yêu cầu của từng môn học và phù hợp với bản thân để mang lại hiệu quả. Thông qua giảng dạy các môn học, đặc biệt các môn học Giáo dục công dân (Giáo dục kinh tế và pháp luật), Lịch sử, Giáo dục Quốc phòng và an ninh,... để làm toát lên các nội dung giáo dục YTTH theo tư tưởng và tấm gương Hồ Chí Minh, từ đó giúp HS nhận thức sâu sắc hơn về TH.

Thứ ba, thông qua phương thức tăng cường kiểm tra, đánh giá HS, để thúc đẩy YTTH của HS. Kiểm tra - đánh giá là một hoạt động giữ vai trò động lực thúc đẩy cho quá trình đào tạo và tự đào tạo. Từ đó, có thể dùng kiểm tra - đánh giá như một phương thức để dự báo và thúc đẩy YTTH của HS. Nếu kiểm tra - đánh giá khách quan, công bằng, chính xác, thì kết quả của kiểm tra, đánh giá không chỉ phản ánh đúng năng lực, mức độ nắm kiến thức, kỹ năng của mỗi HS THPT, mà còn phản ánh logic kết quả TH và vận dụng tư tưởng, tấm gương Hồ Chí Minh về TH của từng HS. Điều quan trọng là các chủ thể giáo dục, trực tiếp là GV phải đổi mới phương pháp kiểm tra, đánh giá, áp dụng các hình thức công cụ đánh giá phù hợp theo định hướng phát triển phẩm chất và năng lực. Trong đó, chú trọng cải tiến câu hỏi kiểm tra, thi, giao nhiệm vụ, xây dựng tình huống thực tiễn, thông qua các hoạt động học nhằm đẩy mạnh YTTH cho HS.

Thứ tư, GV giáo dục YTTH cho HS THPT theo tư tưởng và tấm gương Hồ Chí Minh chú trọng áp dụng phương pháp nêu gương, giáo dục qua những tấm gương điển hình có kết quả học tập tốt, phương pháp TH hay, hiệu quả. Trong các trường THPT ở các khoá sẽ ghi nhận những HS có thành tích học tập xuất sắc, về cơ bản đây là những HS có phương pháp, cách thức TH rất hiệu quả. Do đó, các chủ thể giáo dục trong nhà trường cần chủ động phát hiện,

xây dựng và lựa chọn được những điển hình tiêu biểu trong học tập nhằm tuyên truyền, phổ biến kinh nghiệm, phương pháp, cách làm hay. Tiến hành biểu dương, tôn vinh, nêu gương cá nhân học tập, nhân rộng trong toàn trường, tạo nên phong trào thi đua học tập góp phần nhân rộng điển hình tiên tiến học tập và làm theo tư tưởng và tấm gương Hồ Chí Minh. Đây là một phương thức rất hiệu quả khi tạo ra khí thế thi đua sôi nổi giữa các em HS, kích thích HS nâng cao YTTH, học hỏi kinh nghiệm, phương pháp TH của bạn bè xung quanh.

Ngoài ra, có thể áp dụng đa dạng các phương thức giáo dục YTTH cho HS THPT theo tư tưởng và tấm gương Hồ Chí Minh như: Thông qua các phong trào có sự định hướng của tổ chức chính trị trong nhà trường, dưới sự lãnh đạo, chỉ đạo của cấp ủy đảng, BGH, các cấp quản lý trong nhà trường; thông qua các hình thức câu lạc bộ; hoặc thông qua các diễn đàn, cuộc thi... nhằm thu hút, giáo dục biện pháp TH, tự giáo dục và rèn luyện của HS.

3. Kết luận

Tư tưởng và tấm gương của Chủ tịch Hồ Chí Minh về TH đã được thực tiễn cách mạng Việt Nam kiểm chứng, tôn vinh trở thành một trong những biểu tượng đẹp nhất về sự TH, cho đến hiện nay và cả mai sau, vẫn còn nguyên giá trị, có ý nghĩa giáo dục hết sức sâu sắc; đó mãi là một tấm gương sáng ngời, một di sản vô giá đối với sự nghiệp đào tạo, bồi dưỡng, giáo dục của Đảng và Nhân dân ta. Vì thế, trong thời gian tới cần tiếp tục cụ thể hóa nội dung và áp dụng linh hoạt các phương thức giáo dục YTTH cho HS theo tư tưởng và tấm gương của Chủ tịch Hồ Chí Minh. Từ đó góp phần thúc đẩy quá trình TH của HS ngày càng có chất lượng hơn, giúp HS phát triển được những phẩm chất và năng lực cần thiết, đáp ứng được yêu cầu của mục tiêu, định hướng giáo dục phổ thông hiện nay của Việt Nam.

Tài liệu tham khảo

- [1]. Đảng Cộng sản Việt Nam (2021), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, NXB Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội, 2021, tập 1.
- [2]. Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập* (tập 6) NXB Chính trị quốc gia, Hà Nội.
- [3]. Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập* (tập 5), NXB Chính trị quốc gia, Hà Nội.
- [4]. Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập* (tập 11), NXB Chính trị quốc gia, Hà Nội.
- [5]. Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập* (tập 1), NXB Chính trị quốc gia, Hà Nội.